

DIGITAAL ARCHIEFBEHEER IN DE PRAKTIJK

Antwerpen, 25 juni 2003

Het David-project nadert zijn voltooiing. David staat voor Digitale Archivering in Vlaamse Instellingen en Diensten. Tegen het einde van dit jaar moet het vademecum met richtlijnen voor de archivering van digitale bestanden – zeg maar het 'eindproduct' – klaar zijn. Dat betekent dat het project ver gevorderd is. Tijd, zo vond David, om de bevindingen bekend te maken bij de Vlaamse archivariissen. Samen met de sectie Archief en Hedendaags Documentbeheer van de Vlaamse Vereniging voor Bibliotheek-, Archief- en Documentatiewezenen (VVBAD) en met logistieke steun van Ufsia organiseerde David een workshop *Digitaal archiefbeheer in de praktijk*. De workshop vond plaats in de Ufsia en werd bijgewoond door ruim 100 Vlaamse archivariissen.

Filip Boudrez wekte onmiddellijk de aandacht van de aanwezigen met de stelling dat digitaal archiveren niet mogelijk is. Er kan alleen digitaal gepreserveerd worden. De essentie is dat een reconstructie van het originele document steeds mogelijk moet zijn. De huidige tendensen gaan uit van het belang van standaarden, het archiveren van autonome bestanden (mét de nodige metadata) en een combinatie van migratie (omzetten van het document naar nieuwe formaten) en emulatie (reconstructie van de originele omgeving). In het begin van het project bleek al snel dat het opstellen van een typologie van digitale archiefdocumenten geen goede benadering was. Boudrez stelde voor om te vertrekken vanuit een analyse van de beschikbare informatiesystemen.

Willem Vanneste illustreerde de voorgestelde aanpak aan de hand van het archiveren van e-mailberichten. Het probleem bij digitaal archiefbeheer, zo stelde hij, ligt niet zozeer bij de technologie, maar wel bij de logica van het archiefbeheer. Dossievorming in een digitale omgeving is niet zo evident. Een goede mappenstructuur is daarvoor essentieel. Om de context te behouden, moeten e-mails gearchiveerd worden in het dossier waarop ze

betrekking hebben. Dat vereist dus een goede organisatie van de digitale kantooromgeving. Zo wordt de archivering van e-mailberichten een 'paard van Troje' voor het archiveren van elektronische kantoordocumenten.

In een juridisch intermezzo wees Hannelore Dekeyser op het belang van de privacywetgeving bij het archiveren van e-mails die het onmogelijk maakt om alle e-mailberichten in één beweging te archiveren. De verzender of ontvanger moet zelf een selectie maken. Later ging zij ook in op het belang van het auteursrecht bij het archiveren van complexere informatiesystemen.

E-mailberichten en kantoordocumenten zijn nog overzichtelijk. Bij geïntegreerde informatiesystemen zoals databanken of websites is het veel moeilijker om uit te maken wat het archiefdocument juist is: alle gegevens? Een gedeelte van de data? Alleen de geproduceerde rapporten? En wat met gekoppelde databanken? Het schema dat Filip Boudrez voorstelde, maakte een onderscheid tussen de data (inhoud en structuur) die zeker gearchiveerd moeten worden en de logica en de benodigde instrumenten (programma's) die samen gedrag en opmaak bepalen en die misschien niet altijd bewaard moeten worden. Het grootste probleem vormt de context. In een ideale situatie wordt die vastgelegd bij de ontwikkeling van het informatiesysteem. David ontwikkelde daarvoor de 'bar': 'bewust archiveren en registreren'. Uit het voorbeeld van de David-medewerkers bleek dat het archiveren van websites niet eenvoudig is. Vaak zal er gewerkt moeten worden met momentopnames, bijvoorbeeld gemaakt met behulp van een zogenaamde 'off line browser'. Op termijn kan dit een verlies van informatie inhouden.

Waarna de jongens het publiek vergastten op de tien geboden van 'jongens & archivatie'¹.

In Nederland is de afdeling documentaire informatievoorziening (DIV) verantwoordelijk voor het beheer van informatie en informatiesystemen. Daarover vertelde Carolien Schönfeld van het Gemeentearchief Amsterdam na de lunch. Zij zag tien uitdagingen voor DIV-er:

1. het behouden van het overzicht op de documenten binnen de organisatie;
2. het personeel van de afdeling DIV;

3. de archivering van e-mails;
4. het beheersen van het e-mailverkeer met de burger;
5. het kiezen van een geschikt Record Keeping System/Document Management System/Documentair Informatie Systeem;
6. het scannen van de inkomende post;
7. het beheer van persoonlijke harde schijven van medewerkers;
8. specifieke formaten zoals Cad/Cam tekeningen en andere niet-tekstbestanden;
9. hybride dossiers;
10. het toepassen van de wet- en regelgeving op digitale documenten.

In Nederland maakt het archiefbesluit uit 1995 geen onderscheid tussen digitale en papieren documenten. Beide moeten dus even toegankelijk zijn. Ook Schönfeld benadrukte hierbij het belang van standaarden, maar wel moeten ze door de industrie ontwikkeld worden. De nieuwe regeling die in januari 2002 van kracht werd, stelt onder meer dat inhoud, structuur en vorm van (digitale) archiefbescheiden vastgelegd moeten worden bij het ontstaan. De 'zorgdrager' moet beschikken over een overzicht van archiefbescheiden. In Amsterdam wordt dat gemaakt met EDDA (Effectieve Digitale Duurzaamheid Amsterdam)². Met EDDA wordt evenwel niet alleen het overzicht opgesteld, EDDA dient ook om de bestanden te beheersen. De regeling bepaalt ook dat digitale archiefbescheiden opgeslagen moeten worden volgens bepaalde standaarden.

Het digitale depot van het Gemeentearchief Amsterdam bevat tot nu toe vooral digitale reproducties van traditionele archiefstukken. Daar komt binnenkort verandering in. Onder andere het digitale archief van het Projectbureau Jaar 2000 zou in dit depot moeten komen. Het schonen en selecteren van de 6 cd-roms met dit archief bleek echter een hachelijke zaak. Uiteindelijk werden de tekstdocumenten uitgeprint en toegevoegd aan het goed ontsloten papieren archief, terwijl de andere elektronische documenten op dezelfde wijze geordend werden als het klassieke archief.

Ferdinand Ector van het Streekarchief Eindhoven benaderde het archief vooral als bedrijfsmiddel en niet zozeer als cultuurhistorisch erfgoed. Hij legde de nadruk op de functies van archiefdocumenten (administratief, juridisch en cultuurhistorisch), op de kwaliteitsei-

sen (integriteit en informatievoorziening) en op documentbeheer (levensloop en beheersproces). In deze optiek zijn de informatiestromen belangrijk en niet het residu ervan.

Ector legde de nadruk sterk op de kwaliteitseisen van het Record Keeping System of archiveringssysteem. Die slaan op de context. Zo hebben documenten geen bewijskracht los van de context. Ze slaan ook op de waardering, de selectie. Zo kun je je afvragen of de verplichting om te bewaren of te vernietigen betrekking heeft op de databank of op de gegevens in de databank. Verder zijn de kwaliteitseisen van belang voor de 'warehousing'. Er wordt best opgeslagen volgens standaarden, dat hadden de vorige sprekers ook al benadrukt én er moet een goed ordenings- en zoekstelsel aanwezig zijn. Tot slot is ook de kwaliteit van de logistiek – de documentenstroom, het proces – van belang.

Het Streekarchief Eindhoven is een samenwerkingsverband van 21 gemeenten met ongeveer 700.000 inwoners. In deze omgeving is archieftoezicht niet eenvoudig. Ector omschrijft toezicht dan ook als proactief, en dit impliceert dat men vooral gaat 'meezoeken naar oplossingen'. Hij streeft naar een integrale aanpak waarin kennisdeling, standaardisatie, de beschrijving van procedures en de ontwikkeling van een instrumentarium een belangrijke rol spelen. Het streekarchief zet cursussen op – ook voor ICT-ers – en brengt processen in kaart. Die beschrijvingen zijn bijzonder gedetailleerd. Ze gaan tot op het niveau van het gegevenstype en geven aan welke kennis en welke applicaties nodig zijn om het proces uit te voeren.

De uitdagende toon van Ector gaf geen aanleiding tot een stevige discussie. Tijdens het afsluitende panelgesprek werd wel dieper ingegaan op de kwesties die aangeraakt werden. Wie zelf aan de slag wil, vindt de nodige informatie op de website van het David-project: www.antwerpen.be/david. Na afloop van de workshop was één ding duidelijk: vanaf nu zullen in Vlaanderen de e-mailberichten op grote schaal gearhiveerd worden.

Bruno Vermeeren

Beleidsmedewerker VVBAD

met dank aan Isabelle Verheire

NOOT

1. Zie de '10 geboden' op <http://jongens.kapa.be/>

EUROPEES CONGRES OVER ARCHIEFPEDAGOGIEK

Bocholt (Westfalen), 19-21 juni 2003

De in Duitsland zeer actieve werkgroep 'Archivpädagogik und Historischer Bildungsarbeit im Verband deutscher Archivare' organiseerde dit congres om na te gaan hoe het in Europa gesteld is met de naar een breder publiek gerichte externe werking van archieven. De klemtoon lag vooral op de werking voor jongeren (schoolbezoeken, educatieve pakketten...) en iets minder op het organiseren van tentoonstellingen door archiefdiensten. Na een introductie door Norbert Reimann (Verband deutscher Archivare, Düsseldorf) werd de situatie bij drie grote nationale archiefdiensten vergeleken: Frankrijk (voorgelezen referaat van A. James-Sarazin, Archives Nationales Parijs), Groot-Brittannië (Catherine Hammond, National Archives Londen) en Nederland (Louisa Balk en Alexandra Daniels, Nationaal Archief Den Haag). Hierbij werd meteen duidelijk dat er in grote landen als Frankrijk en Groot-Brittannië weliswaar aan archivalische educatieve werking wordt gedaan, maar dan meestal vanuit een zeer centralistisch perspectief. Vernieuwend hierbij zijn wel de Britse experimenten om met videoconferenties meer scholen met het archief kennis te laten maken. Het Mekka van de archiefpedagogiek is natuurlijk Nederland. Bij de nieuwe taken van het Nationaal Archief hoort duidelijk een marktgerichte politiek om de mogelijkheden van een archief beter naar buiten te brengen. Voorlopige resultaten zijn bijvoorbeeld een archiefboek voor kinderen of het organiseren van cursussen voor journalisten. Waar Vlaanderen alleen maar van kan dromen is de uitstekende webstek www.nationaalarchief.nl/onderwijs/ introductie (met o.a. werkstukken en lespakketten) die elke Vlaamse archivaris toch eens zou moeten doorpluizen. Ter afronding van de eerste congresdag presenteerde Piotr Jakubowski (Warschau) het Poolse project 'Karta' dat met private middelen probeert de middelbare schooljeugd met historische bronnen vertrouwd te maken. De tweede congresdag belichtte de situatie in enkele kleinere Europese landen: Zwitserland (Gregor Egloff, Staatsarchiv Luzern), België (Rik Opsommer, Stadsarchief Ieper), Zweden (Christer Bogefeldt, Riksarkivet Stockholm), Letland (Iveta Skinke, Latvijas Archivi Rīga), Noorwegen (Frank Meyer, Riksarkivet Oslo). Te onthou-

den zijn de recent gunstige ontwikkelingen in Zweden, waar de overheid eraan denkt om geschiedenis in het onderwijs op te waarderen en hierbij een rol voor de educatieve dienst van het Riksarkivet weggelegd ziet. Voorts de zeer positieve ontwikkeling in Letland waar de overheid de opvoedkundige werking van archieven (www.arhivi.lv) uitermate steunt. Deze politiek kadert vooral in de context van de verwerking van de recente geschiedenis (communisme en fascistische periode 1940-1990). Ondergetekende schetste de gunstige educatieve periode 1980-1990 in de Belgische Rijksarchieven, toen de inbreng van gedetacheerde leerkrachten, de permanente tentoonstelling 'Doorheen de nationale geschiedenis' en het Brusselse 'Centrum voor de hulpwetenschappen' België op het gebied van de archiefpedagogiek in het Europese koppelton brachten (men raadplege: G. Van Bockstaele, *De werking van de educatieve dienst van het Algemeen Rijksarchief en het Rijksarchief in de Provincies*, in: *De Leiegouw*, 29 (1987); p. 245-252). Personeelstekort leidde eerst tot de beperking van uitsluitend organiseren van tentoonstellingen (1990-2000) en uiteindelijk tot het haast ter ziele gaan van de educatieve dienst. Enige positieve noot: in talrijke Vlaamse Rijks- en Stadsarchieven blijven gemotiveerde archivariissen contact met het onderwijs zoeken. Alena Kozlova (Moskou) beschreef vervolgens de moeilijke situatie waaronder het private 'Archief- en Documentatiecentrum voor de Geschiedenis van de Goelag' moet werken. Dieter Klose (Staatsarchiv Detmold) ging op de plaatselijk zeer verschillende situatie in Duitsland in. Tezelfdertijd opende hij een belangrijk discussiepunt: moeten de archiefpedagogische taken door archivariissen dan wel door gedetacheerde leerkrachten uitgevoerd worden. Dit laatste thema werd verder uitgewerkt door Thomas Lange (Staatsarchiv Darmstadt) die vooral de uitstekende educatieve werking met dito webstek van dit archief in het licht zette (www.stad.hessen.de/archpaed.htm). De tweede congresdag werd afgerond met lezingen door Lothar Dittmer en Gabriele Bucher-Dinç van de Hamburgse Körner-Stiftung. Ze hadden het over de educatief-historische rol van deze stichting die onder andere het tweejaarlijkse 'Geschichtswettbewerb des Bundespräsidenten' organiseert waarbij jongeren uit het middelbaar onderwijs in begeleid groepsverband een regionaal historisch werk afleveren op basis